

BUN VENIT LA
CIRC

ALESSANDRO BARICCO

**BUN VENIT LA
CIRC**

ESEURI DESPRE LUMEA DE AZI

Traducere din limba italiană și note
de Anamaria Gebăilă

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Dionisie Pîrvuloiu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Corina Roncea, Dan Dulgheru

Tipărit la Livco Design

Alessandro Baricco
Il Nuovo Barnum
Copyright © 2016, Alessandro Baricco
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2021, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Baricco, Alessandro
Bun venit la circ: Eseuri despre lumea de azi / Alessandro Baricco;
trad. din lb. italiană și note de Anamaria Gebăilă. – București:
Humanitas, 2021
ISBN 978-973-50-7174-5
I. Gebăilă, Anamaria (trad.)
821.131.1

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin email: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

Cuprins

Ciudați, pistolari și iluzioniști / 7

DOAMNELOR ȘI DOMNILOR

Noua inimă a Manhattanului / 13 Ideea de libertate pe înțelesul fiului meu / 18 Bombonera 1 / 23 Bombonera 2 / 29 The Race 1 / 34 The Race 2 / 39 Moartea lui Gabo / 46 Alegerile preliminare din 2012 / 50 Să știi să pierzi / 56 Din nou despre Italia–Germania 4 la 3 / 60 America și bowlingul / 66 11 septembrie 2001 / 71 Acum, că nu mai există frontiere ale conflictului / 74 Moartea papei Ioan Paul II / 79 A face cinematografie / 85 Corida 1 / 94 Corida 2 / 99 Taurii din Pamplona / 102 Se numea Vivian Maier / 109 Maestre Vattimo / 114

ANTRACT I

Mumbai / 121 Tanger / 128 Las Vegas / 134 Hanoi / 140 Boca / 147

ACROBAȚII

Ultimul dans al lui Michael Jordan 1 / 157 Ultimul dans al lui Michael Jordan 2 / 162 Scoția. Aici istoria se scrie prin rugbi / 164 Beethoven, Abbado și Berliner Philharmoniker 1 / 169 Beethoven, Abbado și Berliner Philharmoniker 2 / 174 Văduva nu e întotdeauna veselă / 178 Teatrul din fonduri publice 1 / 183 Teatrul din fonduri publice 2 / 192 A apărea la televizor / 196 Noi și muzica contemporană / 200 Prietenia înainte de Facebook / 203 Pasiunea cititului / 206 La congresul Democraților 1 / 212 La congresul Democraților 2 / 217 Literatura lui Houellebecq / 222 Fără Eco / 226 1976, primul număr al ziarului Repubblica / 229 Dragi critici / 232 Mulțumesc, Giulio Einaudi / 237

ANTRACT 2

Avignon / 243 Salzburg / 250 Telluride / 257

ATRAȚII

Cărți poștale despre moarte din America / 267 Raymond Carver și Gordon Lish 1 / 272 Raymond Carver și Gordon Lish 2 / 283 Rugby pe stadionul Flaminio / 288 Pe când scria Massimo Mila / 291 Orchestra Filarmonicii din Viena / 294 Alex Ross și muzica cultă / 301 Șantierul de la Fenice / 305 Cina cea de taină de Leonardo da Vinci / 314 Hărțile lui Jerry Brotton / 317 Catedrala lui Vargas Llosa / 320 Unchiul Scrooge / 327 Coppi din Belleville / 332 Obiectele lui Orhan Pamuk / 335 Sângele lui Cormac McCarthy / 341 Fotbalul la alții / 344 Măsura ecologică a lui Maurizio Ferraris / 350 Zece idei disparate / 356 Povestitorul lui Walter Benjamin / 363

BONUS TRACK

Anul 2026, victoria barbarilor / 369 Barbarii nu ne vor văduvi de profunzimea noastră de Eugenio Scalfari / 375 Nu trebuie să opunem rezistență / 380

Ciudați, pistolari și iluzioniști

Sunt întrebat uneori de ce nu scriu romane care să vorbească despre vremurile noastre (câteodată, cei care mă întreabă folosesc expresia „care să vorbească despre realitate“, moment în care conversația se încheie brusc).

Un răspuns plauzibil ar fi că, de fapt, eu chiar scriu o carte lungă în care e vorba despre vremurile noastre și fac asta de ani de zile publicând articole în ziare. Dacă am de scris despre ceea ce se-ntâmplă în jurul meu, parcă nu-mi vine să-mi aștern gândurile într-un roman; îmi vine să scriu articole care să meargă drept la țintă. Și fac asta de atâția ani! Cum am început scriind o rubrică intitulată *Barnum* (pe-atunci lumea mi se părea un bâlci al ciudaților, pistolarilor și iluzioniștilor), m-am obișnuit cu numele acesta, iar acum orice-aș scrie pentru ziare sfârșește cum-necum sub aceeași umbrelă: *Barnum*.

Aici îl aveți în fața ochilor pe noul *Barnum*. Dacă stau să mă uit bine, sunt aproape douăzeci de ani de articole strânse laolaltă.

Ei, le-am lăsat deoparte pe cele urâte, proaste sau plictisitoare. Firește, existau și de-acelea.

N-aș mai avea nimic de adăugat; totuși, recitind paginile acestea, am găsit vreo câteva articole despre care, nu știu de ce, mai am de spus câte ceva. Pentru mine, aceste articole au o semnificație aparte și mi-ar părea rău să le văd acolo, printre celelalte, fără să transpară importanța lor pentru mine.

De aceea am scris prefața aceasta.

Primul articol l-am scris pe 11 septembrie 2001, după vreo două ore de la ceea ce se întâmplase cu Turnurile gemene. Acum nu ne prea aducem aminte, dar pe-atunci eram cu toții alarmați, stupefiați și inerti. Voiam în primul rând să înțelegem ceea ce se petrecuse. Dacă nu ești jurnalist, în clipe ca acelea vrei să asculți, nu să vorbești. Să citești, nu să scrii. Vrei să-ți explice și ție cineva, nu să le explice tu altora. Și totuși îmi amintesc că m-am gândit așa: acum pompierii să se urce acolo și să salveze oamenii, iar cei care știu să scrie să scrie, la naiba! Așa că pornește computerul ăsta și fă-ți datoria! Și m-am apucat să-mi fac datoria. E o prostie pesemne, dar e unul dintre lucrurile de care sunt cel mai mândru în viața mea profesională: n-am tăcut în ziua aceea. Aveam de făcut o grămadă de lucruri mai comode, care nu presupuneau riscul de a spune, la cald, ceva ce după cincisprezece ani putea părea o tâmpenie de pe altă planetă.

Articolul nu mi-a ieșit extraordinar, dar nici prost. Dacă-mi permiteți să-mi dau cu părerea, cu modestia mea îndeobște recunoscută de toată lumea, profetic a fost mai curând articolul pe care l-am scris a doua zi (tot ca să-mi fac datoria, ca pompierii). Sunt surprins de faptul că l-aș mai putea scrie și azi, aș fi putut să-l scriu din nou și după Bataclan. Nu mi-am schimbat părerile. Conceptul de război nu mai era susținut de existența granițelor, iar ideea aceasta descrie destul de bine, ba chiar mai limpede ca atunci, ceea ce se întâmplă astăzi. Sunt în continuare convins că terorismul e mai curând o necroză a corpului nostru social decât o agresiune externă. În gesturile acelea oribile se simte că putrezește ceva, iar acest ceva e parte din noi, din democrațiile noastre, din viziunea noastră occidentală asupra progresului și fericirii. Nu e un atac împotriva acestora, ci e o *boală* a acestora.

Un alt articol deosebit pentru mine se intitulează *Teatrul din fonduri publice 1*; este dedicat modului în care cheltuim banii publici în Italia ca să promovăm și să protejăm cultura și spectacolul. Ani de zile a tot dospit în mintea mea și l-am scris în 2009. Nu spunea lucruri plăcute unei lumi obișnuite

să supraviețuiască din privilegii, fără să se mai întrebe de atât amar de vreme dacă le mai merită și dacă mai au vreun sens. Prin urmare, a doua zi am fost împrôșcat cu insulte și acuzații venite din toate părțile, dar mai ales din partea celor cu care simpatizam: cei de stânga n-au izbutit nicicum să înghită vorbele mele. În cel mai bun caz, mă făceau trădător. Altminteri treceau de la bețivan la oportunist care s-a dat de partea dușmanului (Berlusconi, firește: erau anii paranoiei). Au trecut de-atunci șapte ani.ⁱ Nu s-a schimbat mare lucru și o anumită parte fericită a societății intelectuale trăiește în continuare liniștită, deși a fost nevoită să mai strângă nițel cureaua în urma unei concepții asupra serviciilor în folosul comunității pe care, eufemistic vorbind, aş numi-o învechită, iar în cuvinte mai radicale aş caracteriza-o drept păguboasă. Păcat! Pot spune că-mi pare foarte rău. Și adaug că nu, nu m-am răzgândit între timp; aş scrie încă o dată același articol, de la primul și până la ultimul rând. Dacă putrezește ceva din țesutul nostru social, credeți-mă că asta se întâmplă și pentru că nu vrem să revizuiem felul în care îi educăm pe copiii noștri și mai ales pe ai altora.

Mi-ar plăcea să continui și să amintesc cât de mult mi-a plăcut să scriu despre Carverⁱⁱ când nu era voie. Mi-ar plăcea să mărturisesc că voi fi mereu legat de momentul în care mi-am declarat susținerea pentru Renzi cu o zi înainte să piardăⁱⁱⁱ,

ⁱ Autorul scrie prefața în anul 2016, cu ocazia publicării primei ediții în limba italiană la Editura Feltrinelli din Milano.

ⁱⁱ Baricco amintește de articolele sale în care demasca intervențiile substanțiale ale editorului Gordon Lish asupra operei scriitorului american Raymond Carver. Modificările făcute de editori și contribuția lor la modelarea producției literare din secolul X reprezentau pe atunci subiecte mai puțin mediatizate.

ⁱⁱⁱ Matteo Renzi, politician de centru-stânga, primar al orașului Florența între 2009 și 2014, prim-ministru al Italiei între februarie 2014 și decembrie 2016, a propus o reformă constituțională pentru care a asumat răspunderea guvernului pe care îl conducea. În urma eșecului la referendumul organizat în 2016, Matteo Renzi a demisionat, acesta fiind episodul la care se referă autorul.

chiar dacă Renzi s-ar apuca să facă greșeli înfiorătoare. Mi-ar plăcea să observ că a scrie despre doi critici care o făceau pe șmecherii, deși nu și-o puteau permite, a fost o acțiune discutabilă, pe care n-am regretat-o totuși.¹ Și aș continua tot așa. Dar îmi dau seama că numai mie mi-ar plăcea toate acestea. Așa că mă opresc aici, dar nu înainte de a aminti că, până la urmă, libertatea de a scrie asemenea lucruri vine grație sprijinului unor ziare și al unor directori care îl lasă pe autor să lucreze, care sunt gata să-l apere și care-l fac să se simtă important. Eu am beneficiat de această susținere. Foarte multe dintre aceste articole sunt rodul colaborării mele cu Ezio Mauro și cu redacția ziarului *Repubblica*. A fost și rămâne un privilegiu să lucrez cu voi. Luca Dini, directorul săptămânalului *Vanity Fair*, mi-a îngăduit să aștern pe hârtie multe dintre ideile mele cele mai nebunești. E incredibil calmul cu care omul acesta poate să-mi asculte anumite nebunii, considerându-le raționale. În cele din urmă, articolul despre profunzime, cel pe care îl primiți ca bonus, i se datorează lui Riccardo Luna, care era la vremea aceea director al publicației *Wired*, o revistă din care eu nu înțeleg aproape nimic, dar se vede că ei mă înțeleg pe mine, și le mulțumesc pentru asta.

Cred că asta-i tot.

Ba nu! Articolul cel mai frumos dintre toate este, dacă mă întrebați pe mine, cel despre meciul Italia–Germania, cu scorul de 4 la 3. Un articol inutil fără doar și poate, pesemne. Dar e cel mai bine scris, sunt convins.

AB

Venosa, 23 iulie 2016

¹ Este vorba de polemica pe care Alessandro Baricco a purtat-o cu Pietro Citati și mai ales cu Giulio Ferroni, ilustrată în volum prin articolul intitulat *Dragi critici*.

DOAMNELOR ȘI DOMNILOR

Noua inimă a Manhattanului

New York. Totul a început cu Pierpont Morgan, probabil cel mai cunoscut bancher din istoria Americii. Unul care era în stare să facă rost de destui bani cât să scoată Statele Unite din faliment; a și făcut asta în 1907. Un om rezervat, se pare, pasionat de iahturi. A realizat multe acțiuni demne de laudă și a avut oarece probleme cu legile anticartel. Un erou pentru toți cei cărora le plac banii. Printre frazele sale celebre (de altfel destul de puține), strălucește aceasta: „Dacă trebuie să ceri ceva, niciodată n-o să ai acel lucru“. Presupun că se referea la orice, de la locul de parcare la sarea la masă și la lumea întregă. A murit la Roma, un loc frumos ca să-ți sfârșești zilele, în 1913. Ca fapt divers, unul din cinci bogătași răi din filmele western se numește Morgan.

La fel ca toți marii miliardari americani de la cumpăna dintre secolul al XIX-lea și XX, în timpul liber Morgan era colecționar. Cu alte cuvinte, cumpăra lucruri foarte scumpe (obiecte de artă și anticariat), pe care le îngrămădea în casa lui. Ar fi interesant să reflectăm asupra acestui soi de reflex nervos pe care-l aveau toți magnații de-atunci, dar, din păcate, n-avem destul spațiu aici. Oricum, consecința practică era că, murind, toți magnații aceștia lăsau în urma lor o seamă de opere de artă de valoare inestimabilă. Nici Morgan n-a făcut excepție. A lăsat o clădire în stil renescentist pe care și-a construit-o lângă locuința lui, în inima Manhattanului. Acolo erau adăpostite cărțile lui; de fapt, *cărți* e un eufemism: e

vorba de zeci de mii de texte foarte rare, ediții princeps, manuscrise și minunății bibliofile. La șase ani după moartea sa, fiul lui le-a donat Statelor Unite. De atunci, biblioteca este deschisă publicului și este unul dintre acele locuri de pe Pământ în care se păstrează memoria a ceea ce am fost. Se numește, după cum se și cuvine, Morgan Library. Se află la colțul dintre Madison Avenue și 36th Street, în inima Manhattanului.

Acum patru ani, cei de la Morgan Library au hotărât să refacă puțin lucrurile. Să extindă sediul și să reorganizeze spațiul. I-au încredințat proiectul lui Renzo Piano¹. Trebuia găsită o soluție pentru a aranja cumva comoara aceea de cărți, file, documente, gravuri, desene; trebuia să se găsească un loc pentru fiecare dintre ele. Piano s-a gândit la Borges, la biblioteca Babel, la ideea aceea de bibliotecă nesfârșită. S-a gândit la ceva foarte transparent, în care fiecare carte să le vadă pe celelalte, ca să spunem așa, poate chiar să vină dinspre celelalte și să se îndrepte către ele. O cutie mare care să conțină comoara aceea de hârtie plutind printre privirile care se pot strecura pretutindeni, ca o singură inimă mare care pulsează într-o singură suflare grandioasă. Apoi a luat decizia care m-a făcut să scriu acest articol: a hotărât să pună cutia aceea mare sub pământ. În pământ. În granitul care e temelie Manhattanului. Vârâtă acolo. Într-un oraș de zgărie-nori, el avea să facă o bibliotecă sub pământ.

Și când te gândești la groapa aia..., mi-am spus eu când am aflat. Groapa de dinainte de a se construi înăuntrul ei biblioteca și toate celelalte. Numai groapa. Să ne închipuim că te lasă să intri și te duci să te așezi în adâncul gropii. Ai fi în inima inimii lumii, practic. Așa că am dat un telefon la Renzo Piano Building Workshop. După câteva luni mă găseam așezat în adâncul gropii, sub cerul plumburiu, cu o cască de

¹ Renzo Piano este cel mai cunoscut arhitect italian contemporan. A proiectat, printre multe altele, clădirea Centrului Georges Pompidou din Paris și complexul de săli de concerte Auditorium Parco della Musica din Roma. De asemenea, a reamenajat zona portuară veche a orașului Genova.

protecție pe cap și cu Renzo Piano care ședea lângă mine, de parcă ne-am fi pregătit să bem un ceai împreună. El e un om care, atunci când își explică proiectele, are aerul că spune niște lucruri evidente. Ascultându-l, ți se pare de la sine înțeles că și un copil ar fi putut proiecta Centrul Georges Pompidou din Beaubourg. Sau că oricine ar fi gândit la fel complexul Auditorium din Roma. Mai sunt vreo câțiva care explică la fel: Ronconiⁱ, de pildă. Sau Baggioⁱⁱ. Cu cât ceea ce fac e mai nebunesc, cu atât povestea felului în care s-a născut ideea lor pare mai firească, mai logică și mai inevitabilă. Socot că așa sunt oamenii cu adevărat mari. Oricum, sub cerul plumburiu, Renzo Piano mi-a spus că, de fapt, arhitecții de-abia dacă pot să facă două lucruri ca să sfideze natura: să se ridice spre cer, împotrivindu-se gravitației, sau să coboare cât mai jos, împotrivindu-se rezistenței pământului. Apoi s-a uitat împrejurul lui. „De data asta am coborât“, a spus el. Și gata. Mi-a mai spus el și alte lucruri, dar acela era miezul problemei, nu mai era nimic de adăugat.

Așa că mi-am scos casca și am început să privesc. Parcă aș fi stat pe fundul unei piscine adânci de douăzeci de metri, numai că marginile erau de granit și pe laturi, în loc de umbrele de plajă, se aflau vârfulurile zgârie-norilor din New York. Au tăiat prin granit de parc-ar fi fost unt, au coborât pe verticală, în linie cu clădirile din jur, ca și cum ar fi manevrat o enormă lamă curată. De aceea vezi tu acum cenușiul roșiatic al peretelui gol; granitul hiberna acolo de o veșnicie și nici prin cap nu-i trecea că o să fie privit. Și când colo... iată-! E impresionant. Acela e granitul pe care se înalță New Yorkul.

ⁱ Luca Ronconi (1933–2015), actor și regizor de teatru și operă italian, cunoscut mai ales pentru numeroasele puneri în scenă ale textelor în proză și ale operelor, în lunga sa colaborare cu Teatro alla Scala din Milano.

ⁱⁱ Roberto Baggio, fotbalist italian care și-a desfășurat activitatea pe postul de mijlocăș ofensiv, cu numărul 10 pe tricou, la diferite echipe de club din Italia, printre care și Juventus Torino, precum și la echipa națională a Italiei, cu care a participat la trei campionate mondiale consecutive.

E placa imensă de piatră foarte rezistentă care a stat la baza nebuniei zgârie-norilor și care astăzi o susține. E locul temeliei. E forța, e răbdarea pe care se clădește tot ceea ce există acolo. E pământul care fixează rădăcina, e începutul tuturor lucrurilor. Și acolo, tocmai acolo, ce-o să pună? Cărți. Ce idee genială!

Ia gândiți-vă! Să luăm un exemplu concret. Manuscrisul cvartetului de Schubert *Moartea și fata*. Se află la Morgan Library. Sau primele acorduri imaginate de Mozart pe când era copil, transcrise de tatăl său; se află acolo chiar foile acelea două. Sau hârtia pe care Dickens a scris *Poveste de Crăciun*. Și aceea e acolo, cu scrisul autorului, cu cerneala și cu urma privirii sale. Hârtie. Hârtie pe care scrie de unde venim. Și de ce suntem așa cum suntem. În timp ce lumea o ia razna și niște avioane pilotate iau la țintă turnurile cele mai înalte, voi luați hârtia aceea, săpați în pământ și o puneți acolo unde începe totul, căutând adăpostul temelilor, forța primordială, strălucirea zorilor și principiul vieții care se regăsește în orice rădăcină. Nu e un gest oarecare. Nu e nici măcar un gest exclusiv arhitectonic. E un simbol, poate involuntar, dar rămâne un simbol. Să-l pui pe copilul Mozart acolo e o confesiune și o promisiune. Cred că e un fel de a mărturisi că ne temem și că simțim nevoia să-l ocrotim pe copilul acela. Pentru că simțim că atrocitățile războiului ne fac să revenim la stadiul primitiv și că vria tehnologică ne transformă în roboți futuriști: în mijlocul acestora ar fi timpul continuu și rânduitor al unei creșteri omenești, dar cele două forțe trag în direcții opuse și sfâșie timpul acela. Copilul e firul ce ține încă laolaltă marginile pânzei care se sfâșie. Inconștient poate, fiecare dintre noi știe că firul acela ne va salva. Prin urmare să-l adăpostim dedesubt! Și cred că e o promisiune, un fel de a ne promite încă o dată că hârtia aceea, cărțile acelea, istoria aceea, timpul acela sunt punctul din care ar trebui să pornim iarăși, fundamentul gestului care reconstruiește o lume în care să putem trăi. Acelea sunt rădăcinile și de acolo ar trebui să începem iarăși gestul zilnic al creației. Îmi place să cred

că acesta e reprezentat tocmai de copilul Mozart, de proza scurtă a lui Dickens din *Poveste de Crăciun* sau de frumusețea gingașă a unui cvartet de Schubert. Într-acestea se găsea o idee mărunțică despre om, atât de laică și de simplă, minunat de imperfectă, care chiar pare singura reclădire posibilă a unei omeniri drepte. Poate că exagerez valoarea istoriei culturii, dar frumusețea aceea nu este oare singura amintire vie pe care o avem pentru a ne aduce aminte de ceea ce voiam să fim? Nu războinici, nu sfinți, nu supraoameni, ci doar oameni.

De aceea, acum e un șantier, dar, mai devreme sau mai târziu, probabil peste vreo doi ani, în groapa aceea va fi o bibliotecă. Mozart copil în nervurile pietrei care susține inima lumii. Și să te duci acolo o să fie ca o vizită la un monument. O să fie ca un omagiu adus unei idei. Madison Avenue, între 36th și 37th Street. Notați-vă adresa, vă rog!

(7 mai 2004)

Ideea de libertate pe înțelesul fiului meu

Într-o zi, l-am dus pe fiul meu la Cinecittà¹, la Roma; mi se părea că se cuvenea să vadă locul acela dat fiind că idealul lui e să facă filme ca *Războiul stelelor* când o să se facă mare. Deocamdată are unsprezece ani. Aș spune că are timp să se răzgândească, dar o excursie la Cinecittà putea fi de folos în orice caz. La un moment dat, m-a întrebat cine a făcut Cinecittà.

— Fascismul, i-am răspuns eu. L-au făcut când bunicul tău avea opt ani și în Italia era la putere regimul fascist.

A rămas cam descumpănit. Fiul meu a crescut într-un mediu radical antifascist. În familie, n-am prea stat să nuanțăm lucrurile: ni s-a părut mai practic să-l facem să privească fascismul ca pe o perioadă tristă a istoriei patriei, și cu asta, basta. Așa că nu prea pricepea cum de acel lucru grozav fusese construit tocmai în anii fascismului. Atunci am înțeles că trebuia să-i mai explic câte ceva.

I-am explicat că regimul fascist a condus Italia multă vreme și fără doar și poate făcuse și lucruri bune. Nu-mi trecea prin minte nimic deosebit, dar cred că i-am spus că, de pildă, începuseră să construiască autostrăzi ca să combată izolarea diferitelor regiuni din Italia și ca să modernizeze țara. Pesemne

¹ Studiourile de producție cinematografică cele mai renumite din Italia, organizate într-un complex cu dimensiunile unui mic cartier (400.000 m²) la periferia sud-estică a Romei, către Via Tuscolana. Cuvântul compus se poate traduce prin „orașul cinematografiei“.